

Edukacja międzykulturowa w kontekście badań pedagogiki porównawczej¹

Intercultural education in the context of comparative pedagogy research

Słowa kluczowe: edukacja międzykulturowa, globalizacja, wielokulturowość, pedagogika porównawcza.

Key words: intercultural education, globalization, multiculturalism, comparative pedagogy.

Summary

Globalization and integrating processes define social reality of the beginning of the 21st century and dynamically influence development of intercultural education. Researches stressed that interculturalism became a global problem, and at the same time, a big challenge for education. Intercultural education supports overcoming stereotypes and prejudices and enables wider communication between representatives of different nations. It also creates favourable conditions for departing from education in service of authorities structures, which controlled the activities of persons and the society as a whole and which made realization of activities in wide, international area harder.

Procesy globalizacyjne i integracyjne charakteryzują rzeczywistość społeczną początku XXI wieku, dynamicznie wpływają na rozwój edukacji międzykulturowej. Badacze podkreślają, że właśnie wielokulturowość stała się problemem globalnym, a zarazem – wielkim wyzwaniem dla edukacji.

Edukacja międzykulturowa „jest swoistą odpowiedzią wobec faktu zaistnienia środowisk wielokulturowych, faktu ustawicznych migracji, konieczności wymiany informacji, zmian i przeobrażeń w systemie wartości jednostek i grup, rozpadu wzorców, dylematów identyfikacji, nadawania rangi tożsamości kulturowej grupy i ambiwalencji tożsamościowej; pojęcia pokrewne temu terminowi to: *edukacja regionalna, globalna, lokalna, edukacja wielokulturowa, pedagogika międzykulturowa, wychowanie wielokulturowe, międzykulturowe, komunikacja międzykulturowa*”². Jak widzimy, takie dość szerokie spektrum pojęć, dotyczących tego problemu

¹ *Kształcenie ustawiczne do wielokulturowości*, pod red. T. Lewowickiego, F. Szloska, APS, ITeE – PIB, Warszawa – Radom 2009.

² J. Nikitorowicz: *Edukacja międzykulturowa*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. T. 1*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003, s. 934.

o znaczeniu międzynarodowym, świadczy o wielowymiarowości i interdyscyplinarnym charakterze ich treści.

Edukacja międzykulturowa sprzyja przezwyciężeniu stereotypów i uprzedzeń, umożliwia pełniejszą komunikację przedstawicieli różnych narodów. Sprzyja odchodzeniu od edukacji pozostającej na usługach struktur władzy, która kontrolowała działania jednostek i społeczeństwa jako całości, utrudniała realizację działań w szerokim, międzynarodowym obszarze. Rodziło to negatywne zjawiska, powstrzymywało inicjatywę obywateli i hamowało procesy zbliżenia kulturowego i duchowego narodów.

Naszym zdaniem właśnie „edukacja bez granic” jest tym unikalnym zjawiskiem społeczno-kulturowym końca XX – początku XXI wieku, które żywiłowo rozszerza horyzonty i otwiera nowe perspektywy wzajemnego wzbogacania się narodów w warunkach szybkiego rozwoju informacyjno-technologicznego.

Podzielamy tezy, uzasadnione przez znanego polskiego badacza tej dziedziny, Jerzego Niktorowicza o potrzebie podejmowania przez edukację zadań wspomagania dialektycznego procesu kształtowania tożsamości międzykulturowej: „Staje ona więc przed wyzwaniem kształtowania świadomej solidarności ogólnoludzkiej przez:

- poznanie i zrozumienie siebie, własnej kultury, własnego świata zakorzenienia, ojczyzny prywatnej;
- przezwyciężanie tendencji do zamykania się w sferze własnych wartości, własnego kręgu kulturowego na rzecz otwarcia i zrozumienia innych, poszanowania dla różnic i traktowania ich jako czynnika rozwojowego; wdrażanie do zauważania i poznawania Innego, kształtowanie wrażliwości
- umiejętność współdziałania, chronienie przed uproszczonym i zdeformowanym obrazem Innego;
- inspirowanie do wymiany doświadczeń w zakresie realizacji programów edukacyjnych, działalności społecznej i instytucjonalnej”³.

Należy zaznaczyć, że te cztery wyzwania dotyczą nie tylko Ukrainy i Polski. Mają one ogólnoludzkie znaczenie i przewidują kierunki działalności człowieka – pedagogicznej, społeczno-kulturowej, gospodarczej, ekonomicznej, technicznej i innych. Rodzi to nowe zadania w dziedzinie edukacji, nauki i kultury. Obiektywna potrzeba realizacji tych zadań w warunkach społeczno-kulturowych, gospodarczych i politycznych na początku XX wieku stawia nowe wyzwania przed pedagogiką.

Metodologicznie cenne są uzasadnienia wyodrębnienia kierunku w pedagogice, który polscy badacze nazywają pedagogiką międzykulturową. Takie podejście sprzyja uzasadnieniu paradygmatu współlistnienia, a to z kolei tworzy możliwość wzajemnego rozwoju w wyniku dokonujących się procesów wewnętrznych, dialogu, porozumienia, negocjacji, kooperacji, przywraca wiarę w człowieka, w jego moc wewnętrzną i jego wrażliwość na potrzeby Innego. Bycie „między” wyrosło z zauważenia kogoś i czegoś, kreuje dialog ze sobą i z Innym, nakładając na jednostkę przyjęcie normatywnych funkcji kultury. W takiej edukacji wymagania nie są kierowane od instytucji do jednostek, ale od jednostek do instytucji i dotyczą godności i uznania. Problem ten związany jest z godnością człowieka, jego osobowościowym rozwojem. Godność jest związana z prawem do samodzielnego wyznaczania sobie własnej roli społecznej,

³ Tamże, s. 935.

własnej akceptacji zasad moralnych, osobistego określania swojego życia. Uznanie natomiast jest niezbędne jako siła bodźców, motywująca, nadająca sens działaniu, co w efekcie kreuje „nowy indywidualizm”⁴. Kwestie godności człowieka i jej uznania nabywają więc szczególnego znaczenia w rozwoju edukacji międzykulturowej.

Badając ten problem, doszliśmy do wniosku o wyjątkowej ważności rezultatów wieloletnich badań naukowo-pedagogicznych, prowadzonych pod naukowym kierownictwem profesora doktora habilitowanego Tadeusza Lewowickiego, członka zagranicznego Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy. Przeprowadzone z jego inicjatywy cykliczne konferencje międzynarodowe i ogólnopolskie na ten temat, opublikowane zbiory prac naukowych i naukowo-metodycznych przy wsparciu Społecznego Zespołu Badań Kultury i Oświaty Pogranicza, naszym zdaniem, mają znaczenie międzypaństwowe.

Wśród wielu prac naukowych, opublikowanych w tej dziedzinie w Polsce, wydaje się konieczne zwrócenie uwagi na książkę *Edukacja międzykulturowa w Polsce i na świecie* pod redakcją Tadeusza Lewowickiego przy współudziale Ewy Ogrodzkiej-Mazur i Aliny Szczurek-Boruty (2000). Przede wszystkim należy podkreślić, że w artykule – o fundamentalnym znaczeniu – Tadeusza Lewowickiego *W poszukiwaniu modelu edukacji międzykulturowej* przedstawiono filozoficzne, historyczne i porównawczo-pedagogiczne aspekty edukacji wielokulturowej. Interesującą jest analiza porównawcza koncepcji dotyczących rozwiązania tego problemu na przykładzie Niemiec, Hiszpanii, Francji i Stanów Zjednoczonych Ameryki. Autor także zastanawia się nad taką kwestią, jak „post-modernistyczny przełom w edukacji międzykulturowej”. Na podstawie analizy porównawczo-pedagogicznej naukowiec uzasadnia następujący wniosek: „W innych państwach europejskich dostrzec można różne ujęcia edukacji wielokulturowej mieszczące się – najogólniej mówiąc – między »modelem francuskim« a »modelem hiszpańskim«. W każdym kraju panują inne warunki, są inne tradycje i inne wyobrażenia o optymalnym modelu edukacji wielokulturowej”. Tadeusz Lewowicki stwierdza: „Niezwyczajnie trudna wydaje się odpowiedź na pytanie o to, który model jest najlepszy. Społeczeństwa i rządy państw europejskich co pewien czas powracają do rozważań nad problemami zróżnicowania narodowościowego, etnicznego, kulturowego itd., modyfikują rozwiązania prawne, dopuszczają nowe rozstrzygnięcia oświatowe”⁵. Rozwiązanie tych problemów staje się więc sprawą polityki państwowej w różnych krajach.

Podkreśliśmy tutaj, że z takim wnioskiem nie sposób się nie zgodzić, gdyż w jego treści zostały odzwierciedlone tendencje nie tylko ogólnoeuropejskie, ale też światowe.

Chcielibyśmy także zwrócić uwagę na wyniki analizy naukowej doświadczenia międzynarodowego, przedstawionej w rozdziale „Wielokulturowość pogranicza jako wyzwanie dla edukacji”. Chodzi o wspólną działalność „na pograniczu polsko-czeskim (Z. Jasiński, T. Kania), polsko-ukraińskim (D. Wojakowski), polsko-litewskim (J. Kurzępa)”, a także o „szanse i potrzeby edukacji międzykulturowej w Euroregionie Karpackim na przykładzie Stowarzyszenia Uniwersytetów Regionu Karpat (S. Rębisz). Obecnie stowarzyszenie obejmuje 24 uczelnie członkowskie z Polski, Słowacji, Ukrainy, Rumunii i Węgier. Ogólna liczba wszystkich człon-

⁴ Cyt. z hasła K. Obuchowskiego za: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. 1. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003, s. 935.

⁵ *Edukacja międzykulturowa w Polsce i na świecie*. Pod red. Tadeusza Lewowickiego przy współudziale Ewy Ogrodzkiej-Mazur i Aliny Szczurek-Boruty. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. Katowice 2000, s. 29.

ków (studentów) wynosi około 150 000. Ponadto ACRU ma czterech członków stowarzyszonych (z USA)”. W tym projekcie bierze udział 9 uczelni ukraińskich: Uniwersytet Państwowy w Użgorodzie, Politechnika Państwowa we Lwowie, Państwowa Politechnika Nafty i Gazu w Iwano-Frankowsku, Akademia Medyczna we Lwowie, Akademia Medyczna w Iwano-Frankowsku, Lwowski Instytut Handlu i Ekonomii, Instytut Informatyki, Ekonomii i Prawa w Użgorodzie, Kolegium Prawa i Biznesu w Kołomyi, Wyższa Szkoła Leśnictwa i Technologii Drewna we Lwowie.

W czasie prowadzenia tego programu zostały zrealizowane wspólne działania w różnych kierunkach, w szczególności:

- wymiana studentów, kadry dydaktycznej i badawczej (koordynator: Politechnika Państwowa we Lwowie);
- wspólne działania badawcze (koordynator: Uniwersytet w Mińskolcu);
- kursy, kształcenie korespondencyjne i ustawiczne, współpraca z samorządem lokalnym, organizacjami pozarządowymi (koordynator: Politechnika w Koszycach);
- tworzenie systemu informacji uniwersyteckiej, bibliotek (koordynatorzy: Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie, Uniwersytet im. Lajosa Kossutha w Debreczynie).

Ważne znaczenie edukacyjno-wychowawcze mają letnie szkoły ekologiczne, międzynarodowe warsztaty „Kształcenie na odległość w regionie Karpat”, cykliczne seminaria pedagogiczno-oświatowe Euroregionu Karpackiego i in. Podsumowanie wyników tego projektu umożliwiło wyciągnięcie wniosku, że młodzi ludzie stanowią prawie 52% ludności Euroregionu Karpackiego. Większość z nich to młodzież szkolna i studencka. Ci młodzi ludzie są pozbawieni stereotypów, mają najmniej uprzedzeń wobec innych narodów, a także są bardziej otwarci na problemy współczesnej rzeczywistości. Chcą częściej podróżować, zwiedzać nowe państwa. Wielu z nich wkrótce stanie się przedstawicielami elity, staną na czele lokalnych organów władzy państwowej w regionach, będą zajmować się biznesem. W niedalekiej przyszłości będą oni odpowiadać za współpracę z sąsiednimi państwami⁶.

Jednocześnie należy podkreślić, iż duże szanse na rozwój edukacji międzykulturowej mają nie tylko uczelnie, ale też szkoły zawodowe i ogólnokształcące różnych typów. O znacznym postępie w rozwoju współpracy międzynarodowej szkół zawodowych świadczą materiały zebrane przez Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy⁷.

Cenne są też materiały badawcze zaprezentowane w książce *Edukacja międzykulturowa w Polsce i na świecie*, opublikowane pod tytułami *Dialog międzykulturowy na pograniczach*”, „*Regionalizm w procesie edukacji międzykulturowej*, a także *Historyczno-pedagogiczny wymiar edukacji międzykulturowej*.

Problem edukacji na poziomie wyższym na Ukrainie, w wielonarodowym społeczeństwie, na różnych etapach rozwoju historycznego był ściśle związany z procesami narodowościowymi. Ze znanych powodów ideologicznych w czasach radzieckich kwestia ta nie podlegała obiektywnemu zbadaniu, realne dane statystyczne i informacja o tych procesach, które odbywały się w różnych regionach ZSRR, w tym też w Ukraińskiej SRR, były utajnione.

⁶ S. Rębisz: *Szanse i potrzeby edukacji międzykulturowej w Euroregionie Karpackim (przykład stowarzyszenia uniwersytetów regionu Karpat)*. W: *Edukacja międzykulturowa w Polsce i na Świecie...*, cyt. wyd., s. 196.

⁷ *Міжнародна діяльність професійно-технічних навчальних закладів України*. – Київ: Міністерство освіти і науки України, 2007. – 123 с.

Po 1991 roku rozpoczęto badania szczególnych cech rozwoju procesów narodowościowych na Ukrainie na podstawie źródeł archiwalnych, literackich i innych, które zostały udostępnione naukowcom. Naukowcy instytutów Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, przede wszystkim Instytutu Politologii i Stosunków Narodowościowych, na czele którego przez dłuższy czas stał akademik Iwan Kuras (teraz ten Instytut nosi jego imię), znaleźli i usystematyzowali dokumenty historyczne, które wcześniej były „niejawne”. Ich opublikowanie umożliwiło podniesienie „ciężkiej kurtyny” w tej dziedzinie, za którą ukrywano przed współczesnymi i potomkami świadectwa konkretnych działań partyjnych i radzieckich organów, mających na celu realizację „leninowskiej polityki narodowościowej” w edukacji, kulturze i nauce⁸.

Badając problemy edukacji ustawicznej w kontekście wielokulturowości, należy odwołać się do fundamentalnych prac w dziedzinie filozofii edukacji, wydanych w ciągu ostatnich lat (Wiktor Andruszczenko, Iwana Ziaziuna, Wasyla Kremienia i innych naukowców). Naszym zdaniem, ważną metodologiczną podwaliną jest monografia Wasyla Kremienia „Filozofia idei narodowej. Człowiek. Edukacja. Społeczeństwo” (Київ, Грамота, 2007, s. 576).

„Europa bez granic: wyzwanie dla oświaty wielokulturowej” – jest to jeszcze jeden cenny międzynarodowy projekt polsko-ukraiński, który był realizowany w ramach współpracy transgranicznej przez Stowarzyszenie Euroregion Bug”. Jego podsumowanie zostało przeprowadzone w 2004 roku we Włodawie – mieście trzech kultur i trzech granic (Polski, Ukrainy, Białorusi). Na podstawie wniosków z konferencji międzynarodowej wydano ważną książkę, w której zaprezentowano unikalne doświadczenie wielokulturowej edukacji trzech narodów, poddano analizie poszczególne aspekty ich wzajemnych związków, wpływu i wspólnego wzbogacenia.

Należy podkreślić, iż procesy te są ściśle związane z podejściami systemowymi do rozwoju edukacji w społeczeństwie wielokulturowym. Jak świadczy retrospektywna analiza, problem ten w wielonarodowym, wieloetnicznym społeczeństwie ukraińskim jest najważniejszym czynnikiem konsolidacyjnym teorii i praktyki funkcjonowania człowieka i całego społeczeństwa. Akademik Wasyl Kremień proponuje *ideę narodową*, „która ma stać się tym typem działalności duchowej, który daje odpowiedzi na pytania, określające sens życia i przeznaczenia człowieka, wyznacza drogi dalszego rozwoju społeczeństwa ukraińskiego”⁹.

Właśnie idea narodowa przenika tę książkę. Zdaniem Tadeusza Lewowickiego, „wydanie tej książki było znaczącym wydarzeniem w życiu intelektualnym naszych ukraińskich sąsiadów. Co więcej – publikacja ta stała się impulsem do poczynań edukacyjnych, sprzyjających kształtowaniu nowoczesnego społeczeństwa ukraińskiego – wykształconego, respektującego idee i zasady demokracji, otwartego na świat i twórczego”¹⁰. Taką ocenę Tadeusz Lewowicki przedstawił w przedmowie do wydania polskiego tej pracy pod tytułem *Filozofia edukacji*.

W posłowniu Wasyl Kremień podsumowuje: aktualność idei narodowej determinowana jest przez dynamikę życia społecznego. Niezwykle ważna dla Ukrainy jest specyfika kultury zdolnej do przetrwania prób w okresach historycznych, tworzenia własnej duchowości we współdziałaniu z różnymi kulturami na jej terytorium. Dzisiaj taka uświadamiana zdolność brzmi jak zada-

⁸ Н.Г. Ничкало: *Якісна освіта в поліетнічному суспільстві: ретроспективний аналіз і сучасні підходи*. – W: *Europa bez granic: wyzwanie dla oświaty wielokulturowej*. Ryki, Wyższa Szkoła Umiejętności Pedagogicznych i Zarządzania, 2004, s. 83.

⁹ В.Г. Кремень: *Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум*. – К.: Грамота, 2007. – С. 7.

¹⁰ W.G. Kremień: *Filozofia edukacji*. Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy, Radom 2008, s. 7.

nie, którego ignorowanie może wpłynąć na przyszłość nie tylko narodu ukraińskiego, lecz również ludzkości w ogóle¹¹.

Ta unikalna praca kończy się prognostyczną wizją autora: „Transformacja edukacji na Ukrainie jest nie tylko prostą zmianą biegunów jej kompetencji, ale również parametrem życia społeczno-politycznego i kulturowo-narodowego. To jest reakcja na strategiczne idee edukacji trzeciego tysiąclecia z jej *orientacją na człowieka, na fundamentalne ogólnoludzkie wartości*, na konsekwentną demokratyzację całego procesu edukacyjnego. Włączanie idei narodowej do humanizacji i demokratyzacji edukacji jest bazą reformowania edukacji w kompleksowym systemie edukacji narodowej”¹².

Uświadamiając sobie ten rzeczywiście ważki dorobek filozoficzny, przytoczymy ocenę tej publikacji sformułowaną przez Tadeusza W. Nowickiego, nestora polskiej pedagogiki, profesora zwyczajnego, doktora honoris causa Narodowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Mychajła Dragomanowa: „Autor wyraziście spostrzega naród jako wspólnotę duchową, kulturową, nawet jeśli jest etnicznie zróżnicowany. Każdy naród tworzy swoistą kulturę, opartą na własnym języku i własnym doświadczeniu historycznym. Ten pogląd na naród jako zróżnicowaną całość – wspólnotę kulturową wyrażali u nas romantycy, wierząc, że każdy naród ma swoje posłannictwo w rozwoju ludzkości. Takie poglądy wyrażał Norwid, widzący w poszczególnych narodach kolumny wielkiego gmachu ludzkości. Podobne stanowisko zajmował Trentowski, Cieszkowski, Libelt, Brzozowski, Szczepanowski, Bałicki.

Te humanistyczne, narodowe, moralne zadania edukacji będą realizowane w zmieniającej się sytuacji, muszą znaleźć właściwą postawę wobec zagadnień wolności i perspektywy łączenia się narodów w dążeniach do wspólnego celu: przyszłości kształtowanej pragnieniem pokoju i niezwyklej przemianami w wyposażeniu technicznym. To ostatnie rysuje już możliwości świata, w którym zaniknie praca jako wysiłek fizyczny, połączony sieciami komunikacyjnymi. Świat stanie się jednością zindywidualizowanych narodów”¹³.

Na podstawie analizy jedynie niektórych aspektów edukacji międzykulturowej powstaje obiektywna potrzeba uzasadnienia nowych kierunków badań w zakresie pedagogiki porównawczej. Do nich odnieść należy różnice kulturowe i ich wpływ na rozwój całościowej edukacji, problemy wielokulturowości, międzykulturowości, granic i pogranicza. Jaką ma być edukacja w społeczeństwie informacyjno-technologicznym w warunkach różnic kulturowych (edukacja wielokulturowa, międzykulturowa, edukacja regionalna itd.)? Kwestie te też powinny być uwzględnione przez perspektywiczne kierunki badań w dziedzinie pedagogiki porównawczej.

Naszym zdaniem, w warunkach ciągłości procesów integracyjnych, które dotyczą wszystkich kategorii ludności różnych krajów świata, trzeba zapoczątkować badania w zakresie pedagogiki migracyjnej, w szczególności kształcenia ogólnego i zawodowego migrantów różnych pokoleń, różnego wieku i ich dzieci w warunkach społeczno-kulturowych innych państw¹⁴.

W świetle dokumentów Rady Europy edukacja międzykulturowa powinna:

- dotyczyć wszystkich dzieci, zarówno autochtonów i imigrantów, jak cudzoziemców;
- kłaść taki sam nacisk na kształcenie i wychowanie;

¹¹ Tamże, s. 344.

¹² Tamże, s. 345.

¹³ T.W. Nowacki: *Filozofia edukacji w stanowieniu tożsamości narodowej*. W: *Filozofia edukacji*, s. 348.

¹⁴ W. Rabczuk: *Polityka edukacyjna Unii Europejskiej wobec imigrantów oraz mniejszości narodowych i etnicznych*. Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2002, s. 187.

- odpowiadać potrzebom jednostek i zbiorowości, mając na względzie zarówno integrację poszczególnych osób, jak i całych wspólnot;
- wykraczać poza kontekst szkolny czy pedagogiczny, aby objąć oddziaływaniem i wspierać komunikację wszystkich mieszkańców zróżnicowanego środowiska (osoby, grupy, instytucje świadome swej niezależności);
- zwracać szczególną uwagę na kształtowanie sfery relacji społecznych jako na cel wychowania dziecka oraz na treści sporne w programach szkolnych (zwłaszcza w obszarze geografii, historii, literatury, edukacji obywatelskiej);
- traktować język zarówno jako środek komunikacji, jak i identyfikacji (wyznacznik korzeni kulturowych);
- angażować wszystkich nauczycieli w szkole we współpracę międzyprzedmiotową¹⁵.

Uważamy, że te kierunki działalności są ważne nie tylko dla pedagogów – badaczy z państw członkowskich Unii Europejskiej, ale też dla Ukrainy i innych państw postradzieckich. W związku z tym, naszym zdaniem, ukraińscy badacze i kierujący organami zarządzającymi rozwojem edukacji i nauki powinni kłaść większy nacisk na badanie dokumentów, materiałów i koncepcji instytucji europejskich i organizacji międzynarodowych (MOP, UNESCO, Rada Europy, Unia Europejska i in.)¹⁶. Nieocenione znaczenie ma umożliwienie dostępu ukraińskim naukowcom do międzynarodowych banków danych w tej i innych dziedzinach. Korzystając z okazji, wyrażamy swoją wysoką ocenę i jednocześnie serdeczne podziękowania „Eurydyce” – Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji (Warszawa) za cenne zbiory naukowo-dokumentacyjne, opublikowane na podstawie rezultatów badań międzynarodowych w zakresie pedagogiki porównawczej i wysłane do Instytutu Edukacji Pedagogicznej i Edukacji Dorosłych Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy.

Jednocześnie chcielibyśmy podkreślić wagę współpracy polsko-ukraińskiej w dziedzinie nauki pedagogicznej, która przybrała charakter systemowy i ma istotne znaczenie nie tylko dla teraźniejszości, ale też dla przyszłości naszych państw. Całokształt takich wzajemnie powiązanych czynników zewnętrznych i wewnętrznych sprzyja wszechstronnemu zbadaniu zasad metodologicznych i aksjologicznych edukacji europejskiej, jej podstawowych kryteriów, a także realizacji analizy porównawczej treści i form działalności edukacyjno-wychowawczej i edukacyjno-zawodowej w różnych państwach w warunkach integracji europejskiej.

Dane korespondencyjne autoki:

prof. Nella NYCZKAŁO

Akademia Nauk Pedagogicznych Ukrainy

e-mail: ipood2008@ukv.net

¹⁵ Cyt. za: P.P. Grzybowski: *Edukacja europejska – od wielokulturowości ku międzykulturowości*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2008 s. 261.

¹⁶ *Europejskie idee i inspiracje edukacyjne (wybór dokumentów)*. Pod redakcją H. Bednarczyka, T. Gawlika, T. Kupidury. Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy, Radom 2005, s. 269.